

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 007:621.397.13:316.658

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-4/18>

Гришок В. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОСТІ В МАС-МЕДІА УКРАЇНИ

У статті визначено основні проблеми репрезентації сексуальності в українських мас-медіа та з'ясовано, як вони співвідносяться із ситуацією на ринку ЗМІ в інших країнах світу й як розглядаються іноземними науковцями. Серед основних проблем репрезентації сексуальності в Україні виокремлено такі: об'єктивізація та сексуалізація тіла, стереотипізація сексуальності, формування нереалістичних медіаобразів, використання маніпулятивних технологій, викривлення смислів, поширення суб'єктивних оціночних суджень у контенті, хибне розуміння термінів (секстинг, кіберсекс тощо), вплив глобалізаційних процесів в аспекті репрезентації сексуальності.

Наведено нові дослідження іноземних науковців за темою роботи. Серед найбільш актуальних аспектів: роль сексуальної ідентичності у процесі побудови іміджу; значення культурного контексту у процесі генерування сексуальних образів; специфіка репрезентації особистості на екрані; використання графічних програм під час створення медіаобразів; визначення структури цифрової етики в техносексуальному ландшафті; зв'язки між сексуальністю та сучасними технологіями; погляди на ЗМІ як на майданчик для комунікації та просвітництва, зважаючи на стрімке поширення ВІЛ/СНІД та інших інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Матеріали роботи можуть бути використані викладачами спецкурсів «Медіаграмотність», «Медіабезпека», «Медіаекологія» під час підготовки фахівців у сфері журналістики. Керівники інформаційних сайтів, розважальних програм та ток-шоу можуть використовувати зібраний фактологічний матеріал та одержані результати дослідження для поліпшення відповідного контенту.

У ході дослідження використано методи: аналізу, синтезу та моніторингу (контенту сексуального характеру на українському телебаченні та у мережі Інтернет), описовий (опис проблем репрезентації сексуальності в медіа) та порівняльний методи.

Ключові слова: сексуальність, секс, репрезентація, контент, мас-медіа, ЗМІ.

Постановка проблеми. Проблеми сексуальності досліджувалися в Україні переважно в аспекті медицини та частково етнографії, але не як явище у сфері соціальних комунікацій. Однак із популяризацією телебачення й Інтернету питання сексуальності у медіа також увійшли в науковий дискурс та помітно актуалізувалися, зважаючи на зменшення можливості контролю над контентом сексуального характеру, що призвело до зниження якості журналістських матеріалів та появи фейків. Окрім того, медіафахівці почали активно запроваджувати нові способи залучення аудиторії, у тому числі шляхом використання маніпулятивних соціально-комунікаційних технологій, пов'язаних із глобальною тенденцією сексуалізації. З огляду на

все вищесказане, дослідження проблем репрезентації сексуальності в українських мас-медіа є надзвичайно актуальним, важливим та новим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських учених, які досліджували різні аспекти сексуальності в медіа варто згадати О. Косяк [4], Б. Потятиника та І. Полянського. Чимало теоретиків також займаються вивченням поведінки мас [9] та гендерних проблем у ЗМІ, серед яких – Н. Сидоренко, А. Волобуєва, Н. Желіховська, Н. Герасимчук. Гендерні стереотипи вивчала також дослідниця Т. Кравець, зокрема важливою є її наукова стаття «Об'єктивізація гендерних стереотипів в українському мас-медійному дискурсі» [5]. Н. Олійник аналізувала жіночу

пресу в Україні, а М. Петрушкевич – гендерне питання в українських релігійно спрямованих ЗМК [8, с. 152–154].

За основу для теоретичних обґрунтувань взято наукові праці Д. Мерскін [7], С. Лема [6, с. 41–43], Ж. Бодрійяра [1; 2], Д. Лоуренса, Б. МакНейра, Є. Фукса, Ш. Берд, С. Жеребкіна [3].

Постановка завдання. Мета статті – визначити основні проблеми репрезентації сексуальності в українських мас-медіа та з'ясувати, як вони співвідносяться із ситуацією на ринку ЗМІ в інших країнах світу й як розглядаються іноземними науковцями.

Виклад основного матеріалу. Шляхом 30-денного моніторингу (квітень 2020 р.) контенту чотирьох найпопулярніших в Україні суспільно-політичних сайтів (згідно з рейтингом Similar Web за квітень 2020 р., це «РБК», «Страна.иа», «Українська правда», «Обозреватель»¹) нам удалося виявити такі проблеми репрезентації сексуальності:

- об'єктивізація та сексуалізація тіла, стереотипізація сексуальності;
- вплив сучасних технологій на формування медіаобразів;
- поширення суб'єктивних оціночних суджень у журналістському контенті;
- використання маніпулятивних технологій;
- репрезентація штучних сексуальних образів, викривлення смислів;
- неправильне розуміння термінів (наприклад, «секстинг», «кіберсекс» тощо);
- вплив глобалізаційних процесів в аспекті репрезентації сексуальності.

У запропонованому дослідженні ми з'ясували, як ці проблеми представлені та проаналізовані у працях учених зі США, ЄС, Австралії та Африки. Важливим для розуміння масштабності теми став випуск колективної монографії *The Routledge Companion to Media, Sex and Sexuality* [29] у 2017 р. До цієї праці долучилися професорка британського Університету Сандерленда Клариса Сміт (Clarissa Smith), дослідниця сексуальних культур, репрезентації сексу та сексуальності, редакторка журналу *Routledge Porn Studies*, а також викладач Університету Сассекса (Велика Британія) Найлл Річардсон, котрий, окрім того, у співавторстві з Кларисою Сміт написав працю «Вивчення сексуальностей: теорії, репрезентації та практики» (2013 р.) [27]. За словами дослідника сексуальних культур Кена Плюммера, багато історій про сексуальність у сучасному світі зна-

йшли майданчик для виходу – від добре відрепетитиваних історій про те, як зробити каміг-аут, до того, як пережити сексуальне насилля.

«Американські телепередачі на кшталт Donahue та Oprah створюють «симуляк» сексуальних історій. Це Вавилонська вежа, де більше не мовчать про сексуальність», – пише науковець [28, с. 38]. У своїй праці він зробив акцент на сексуальності як сторітелінгу: це, перш за все, персональні історії про осіб, котрі пережили звалтування, аборт чи інцест; каміг-аути геїв та лесбійок, сповіді жінок, які «кохали надто сильно». За його словами, конкретні приклади з життя нині перебувають у центрі суспільної думки: «Це шлях до розуміння культури, основи ідентичності та осмислення минулого як правдивої розповіді» (Spence, 1982; Bruner, 1987; Maines, 1993) [28, с. 38–39]. Колись такі історії були переважно частиною локалізованої усної культури, однак уже в ХІХ ст. вони перейшли в друк і розповсюджувалися на маси завдяки таблоїдам та пенні-пресі (Bird, 1992), зазначає науковець [28, с. 38–39]. «У ХХ ст. вони стали основою для телевізійних документально-художніх драм, контентом для ток-шоу і доступною для масового споживання інструкцією для вирішення особистих проблем (Meurowitz, 1985). Сучасна організація засобів масової інформації змінила доступ до сегрегованих світів, які раніше були невидимі, недоступні чи навіть немислимі, зробила їх більш публічними», – вказує Плюммер [28, с. 35].

Уже згаданий раніше дослідник Найлл Річардсон зазначає, що «західна культура одержима сексом: телебачення, кіно, журнали, музика, книги та Інтернет насичені сексуальним змістом» [27, с. 6–7]. Він також упевнений, що є тільки два культурних уявлення, які відрізняють людей від тварин, – їжа та секс. «В історії людської цивілізації навіть були випадки, коли домінуючі групи дегуманізували підкорених, годуючи їх, як тварин. Таке було, наприклад, з ув'язненими в концтраційних таборах», – стверджує науковець [27, с. 6–7]. Так само, на його думку, вписаний у культурний дискурс секс. «Ми створили специфічну культуру навколо сексу, яка змушує нас дотримуватися певних правил у процесі сексуальної взаємодії», – пише він [27, с. 6–7]. Узагалі ж дослідник упевнений, що одна з важливих причин, чому сексуальність викликає настільки великий академічний інтерес, полягає у «концептуальному зв'язку сексуального задоволення з життям та смертю». [27, с. 6–7].

¹ SimilarWeb: рейтинг за квітень 2020 р. URL : <https://www.similarweb.com>.

Є ще низка інших науковців, чії праці допомогли нам більш глибоко вивчити вибрану тему. Ми вирішили поділити їх на групи *за географічним принципом*.

Велика Британія. Професорка Мідлсекського університету Феона Атвуд (Feona Attwood) досліджує сексуальність у сучасній культурі, а також нові технології, проблеми ідентичності та тіла. Вона є редакторкою журналів *Sexualities Journal* та *Porn Studies*, а також авторкою книг *Sex Media and Technology* [13], *Mainstreaming Sex: The Sexualisation of Western Culture* [14; 11; 12]. Викладач кафедри мас-медіа та культури в Ньюкаслському університеті Гарет Лонгстафф (Gareth Longstaff) аналізує дискурс порнографії та психоаналіз саморепрезентації. Він написав праці *Celebrity, Pornography and the Psychoanalysis of Self-Representation* [23], *From reality to fantasy: celebrity, reality TV, and pornography* [24] та *Let's Take a Selfie: Self-Representation and Impersonal Narcissism Online* [25]. Професор Бірмінгемського університету Джон Мерсер (John Mercer) у книзі *Gay Porn: Representations of Masculinity and Sexuality* (2017) вивчав гендерні питання та репрезентації сексуальності в аспекті соціального та культурного конструювання маскулінності. Викладач кіно і телебачення у St. Mary's University College at Strawberry Hill Керолайн Рудделл (Caroline Ruddell) досліджує використання Rotoshop у кіновиробництві, а також репрезентацію особистості на екрані.

США. У книзі *Technosex: Precarious Corporealities, Mediated Sexualities, and the Ethics of Embodied Technics* [15] професор та науковий співробітник Університету Айови Мінакші Джі-джі Дарем (Meenakshi Gigi Durham) описує прогресивну структуру цифрової етики в техносексуальному ландшафті, досліджуючи складні зв'язки між сексом та технологіями [16–18]. «Нові методи сексуальної репрезентації та трансформації тіла – від секстингу до пластичних операцій [30] – виникають у зв'язку з глибокими і складними взаємодіями наших бажань із медіаобразами» [15], – пише вчена.

Питання ролі культурного контексту у процесі генерування сексуальних образів піднімає вчена болгарського походження Пламена Куртова (Plamena Kourtova) з Університету Флориди. За її словами, соціальні норми й очікування, пов'язані із сексуальною ідентичністю, були фундаментом для побудови провокаційного іміджу численних американських та європейських виконавців популярної музики – від Девіда Бові до Мадонни та Леді

Гаги, які кидали виклик усім сексуальним табу. Що відбувається, коли ці стилі та перформанси копіюються та відтворюються у різних контекстах, дослідниця показала на прикладі провокаційного болгарського поп-фолк-співака Азіза. Незважаючи на комерційний успіх, його музичні кліпи заборонили, звинувачуючи в демонстрації гомоеротизму, а рекламу артиста піддали цензурі. Куртова стверджує, що ця імітація може стати засобом для подолання протиріч між місцевим і глобальним [11].

Також опубліковано чимало праць про різноманітні аспекти репрезентації сексуальності в іноземних (переважно англійських) мас-медіа [20; 21; 19; 26]: репрезентацію транссексуальності досліджувала Еліза Штейнбок (Eliza Steinbock), репрезентацію лесбі-сексуальності у фільмах та телебаченні – Ребекка Бейрн (Rebecca Beirne), репрезентацію гей-сексуальності – Шаріф Маулабокус (Sharif Mowlabocus), репрезентацію БДСМ у поп-культурі – Уммні Хан (Ummni Khan), репрезентацію бісексуальності в медіа XXI ст. – Марія Сан-Філіппо (Maria San Filippo), репрезентацію гетеросексуальності – Кет Олбері (Kath Albury), репрезентацію квір-сексуальності – Діон Каган (Dion Kagan), репрезентацію асексуальності в ЗМІ – Крістіна Гупта та Карлі Джун Черанковські (Kristina Gupta, Karli June Cerankowski). Також важливими для обґрунтування результатів роботи були наукові розвідки Міші Кавки (Misha Kavka) про секс у реаліті-шоу, Фредеріка Дхаененса і Софі Ван Баувел (Frederik Dhaenens, Sofie Van Bauwel) – про секс у ситкомах, Діани Рейнтон (Diane Railton) – про секс у відеокліпах, Стіва Джонса (Steve Jones) – про секс у фільмах жахів, Ешлі Браун (Ashley M. L. Brown) – про секс у відеоіграх, Деспіни Хронакі (Despina Chronaki) – про репрезентацію сексуальності у рекламі, Пола Байрона (Paul Byron) – про взаємозв'язок соціальних медіа та сексуального здоров'я, Енн-Френсіс Уотсон (Anne-Frances Watson) – про сексуальну освіту в мас-медіа. Усі ці науковці об'єдналися для випуску колективної монографії *The Routledge Companion to Media, Sex and Sexuality* [29].

Австралія. Координаторка курсів інтерактивних мультимедіа в Технологічному університеті Сіднея Мередіт Джонс (Meredith Jones) досліджує взаємозв'язки концепту тіла, культури та технологій. Серед іншого, Джонс актуалізує дискусію щодо використання графічного редактора Photoshop і його впливу на процес репрезентації тіла, а також піднімає проблеми маніпулювання у процесі відображення реальності шляхом конструювання «ідеальних образів», створених

у Photoshop та інших цифрових медіа (Attwood, 2013). Цінною також є праця викладачки Мельбурнського університету Лорен Розуарн, котра написала ґрунтовну монографію «Інтимність в Інтернеті: медіарепрезентація Інтернет-зв'язків» (2016). Вона вивчає проблеми гендеру, сексуальності, поп-культури та впливу технологій на міжособистісні стосунки. За словами вченої, популярна культура (кіно, телебачення (narrative television), засоби масової інформації і реклама) представляють абсолютно різні шляхи використання Інтернету в аспекті інтимності.

Про важливість дослідження теми сексуальності в медіа заявили й науковці з Африки. У регіоні, за словами дослідників, важливо використовувати ЗМІ як майданчик для комунікації та просвітництва, зважаючи на стрімке поширення ВІЛ/СНІДу та інших інфекцій, що передаються статевим шляхом. Чи не найбільш ґрунтовною працею, присвяченою цій проблемі, є колективна монографія *Sexuality in the Print Media: Emerging Issues in Africa* (2005). Видання розділене на чотири розділи, у кожному з яких аналізуються репортажі про проблеми сексуальності у друкованих африканських ЗМІ. Автори досліджували матеріали з Нігерії (Західна Африка), Єгипту (Північна Африка), Кенії (Східна Африка) і Південної Африки. Вчені шляхом контент-аналізу та за допомогою методу інтерв'ю визначили частоту появи подібних журналістських публікацій,

їх характер та особливості й дійшли висновку, що проблеми сексуальності потрапляють у фокус африканських друкованих медіа нечасто; вони є недостатньо проаналізованими, а дані – викривленими через дезінформацію. [22, с. 4–5].

Висновки і пропозиції. У дослідженні ми виокремили основні проблеми репрезентації сексуальності в українських мас-медіа та з'ясували, як вони співвідносяться із ситуацією в інших країнах світу й як розглядаються іноземними науковцями. Як удалося з'ясувати, найбільший внесок у дослідження проблем репрезентації сексуальності зробили науковці зі США, Австралії та Євросоюзу. Серед іншого, іноземні вчені розглядають проблеми сексуальної ідентичності у процесі побудови іміджу; ролі культурного контексту у процесі генерування сексуальних образів; репрезентації особистості на екрані; використання графічних програм під час створення контенту. Також вони визначали ЗМІ як майданчик для комунікації та просвітництва, зважаючи на стрімке поширення ВІЛ/СНІДу та інших інфекцій, що передаються статевим шляхом, і вивчали структуру цифрової етики в техносексуальному ландшафті, досліджуючи складні зв'язки між сексуальністю та технологіями. Усі ці аспекти, на нашу думку, варто проаналізувати і в українських реаліях, а розробки іноземних учених використати для пошуку вирішення актуальних проблем репрезентації сексуальності в мас-медіа.

Список літератури:

1. Бодрийяр Ж. Забыть Фуко. Санкт-Петербург : Владимир Даль. 2000. 89 с.
2. Бодрийяр Ж. Симулякри і симуляція. Київ : Основи, 2004. 387 с.
3. Жеребкин С. Сексуальность в Украине: гендерные «политики идентификации» в эпоху казачества. *О муже(Н)ственности* : сборник статей. Москва : Новое литературное обозрение, 2002. 230 с.
4. Косяк О. Гра – інформація – комунікація: генетичний розтин розважальної продукції електронних мас-медіа : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. 232 с.
5. Кравець Т. Об'єктивація гендерних стереотипів в українському мас-медійному дискурсі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43(2). С. 252–257.
6. Лем С. Эротика и секс в фантастике и футурологи. *Человек*. 1991. № 6. С. 41–43.
7. Мерскин Д. Сексуализация медиа. Как и почему мы это делаем. Харьков : Гуманитарный центр, 2015. 380 с.
8. Петрушкевич М. Гендерне питання у релігійно спрямованих ЗМК в Україні. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 11. С. 152–154.
9. Різун В. Маси. Київ : Київський університет, 2003. 108 с.
10. Attwood F. No money shot? Commerce, pornography and new sex taste cultures. *Sexualities*. 2007. № 10(4). P. 441–456.
11. Attwood F. Controversial images: media representations on the edge. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2013.
12. Attwood F. Porn.com: Making Sense of Online Pornography. New York : Digital Formations/Peter Lang, 2010.
13. Attwood F. Sex media. Cambridge, UK : Polity. Barker, M., 2018.
14. Attwood F. Mainstreaming Sex: The Sexualization of Western Culture. London and New York : IB Tauris, 2009.

15. Durham, Meenakshi Gigi Technosex: Precarious Corporealities, Mediated Sexualities, and the Ethics of Embodied Technics. London : Palgrave Macmillan, 2016.
16. Durham Meenakshi. Gigi Sexy girls, malevolent moms: Motherhood and the media sexualization of girls. *Media Report to Women*. 2014. № 42(4). P. 6–11.
17. Durham Meenakshi Gigi. Quvenzhane and the comedians: Black girlhood and sexuality at the 'edge' of comedy. *Communication, Culture & Critique*. 2015. № 8(4). P. 505–521. DOI : 10.1111/cccr.12099.
18. Durham Meenakshi Gigi. Girls, media, and sexuality: The case for feminist ethics. In D. Harp, J. Loke & I. Bachman, (Eds.), *Feminist approaches to media theory and research*. London : Palgrave Macmillan, 2018. P. 83–91.
19. Evans A. Diversity in Gender and Visual Representation: A Commentary. Special Issue: Diversity in Gender and Visual Representation. *Journal of Gender Studies*. 2015. Volume 24(4). P. 473–479.
20. Gupta K. Screw health: Representations of sex as a health-promoting activity in medical and popular literature. *Journal of Medical Humanities*. 2011. Volume 32 (2). P. 127–140.
21. Hardy S. The new pornographies: representation or reality? In F. Attwood (ed) *Mainstreaming Sex: The Sexualization of Western Culture*. London : I. B. Tauris, 2009.
22. Leclerc-Madlala S., Kearney S. L. Media coverage of sexuality in South Africa. In *Sexuality in the media: Emerging issues in Africa Lagos : Africa Regional Sexuality Resource Centre, 2005*. P. 4–5.
23. Longstaff G. *Celebrity and Pornography: Psychoanalysis and the Politics of Self-Representation*. London : I. B. In Preparation, 2020.
24. Longstaff G. From reality to fantasy: celebrity, reality TV, and pornography. *The Journal of Celebrity Studies. Special Issue: Sex and the Celebrity*. 2013. № 4(1). P. 71–80.
25. Longstaff G. (2019) Let's Take a Selfie: Self-Representation and Impersonal Narcissism Online. Theory, Culture and Society. In Preparation.
26. Owen A., Stein S. and Vande Berg L. *Bad Girls: Cultural Politics and Media Representations of Transgressive Women*. Bern : Peter Lang Publishing, 2007.
27. Richardson N. *Studying Sexualities: Theories, Representations, Practices*. P. 6–7.
28. Richardson N., Smith C. and Werndly A. *Studying Sexualities: Theories, Representations, Practices*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2013.
29. *Sexual Cultures: Communities, Values and Intimacy / J. Weeks, J. Holland*. New York St. Martin's Press, 1996. 317 p.
30. Smith C. (2017) *The Routledge Companion to Media, Sex and Sexuality*. In. Attwood F., McNair B. Taylor & Francis, Aug 9. Social Science. 456 p.
31. Steinhoff H. *Transforming Bodies: Makeovers and Monstrosities in American Culture*. Palgrave Macmillan UK, 2015. Social Science. 267 p.

Hrysiuk V. P. CONSIDERATION OF THE SEXUAL REPRESENTATION PROBLEMS IN THE MASS MEDIA OF UKRAINE

The main problems of sexual representation in the Ukrainian media are identified in the article and it is clarified the way how they relate to the situation at the media market in other countries and how they are considered by foreign scholars. Among the main problems of sexual representation in Ukraine are: objectification and sexualization of the body, stereotyping of sexuality, the formation of unrealistic media images, the use of manipulative technologies, distortion of meanings, spreading of subjective judgments in content, misunderstanding of terms (sexting, cybersex, sexual bullying), the impact of globalization processes in the aspect of sexual representation.

The research works of foreign scientists are also given. Among the main aspects are the role of sexual identity in the process of building an image; the importance of cultural context in the process of sexual images generating; the specifics of personality representation on the screen; the use of graphic programs when creating the media images; the determination of the digital ethics structure in the technosexual landscape; the links between sexuality and modern technology; consideration of media as a platform for communication and education taking into account the rapid spread of HIV / AIDS and other sexually transmitted infections.

The materials of the work can be used by teachers of the special course «Media Literacy», «Media Security», «Media Ecology» during the preparation of specialists in the field of journalism. Managers of information sites, entertainment programs and talk shows can use the collected factual material and the results of the study to improve the relevant content.

Such methods as analysis, synthesis and monitoring (sexual content on Ukrainian television and in the Internet), descriptive and comparative methods (description of the problems of representation of sexuality in the media) are used in the study.

Key words: *sexuality, sex, representation, content, mass media.*